

gelegen naest den huijse wylent toebehoorende Sieur Charles Rocherant, ende nu Sieur Dominicus De Vos als nu in huijwelyke met de weduwe van den voorseijden Sieur Charles Rocherant, ...
Hier dus beide mannen van Anna Van Damme.

Akt 4. 1829 Ervenisse van een Huis te Brugge C. 2 n° 25 aan den h^r L. Buylaert. Jouvrouw Marie-Anne fraeys weduwe van den heer Dominicus De Vos, verkoopt den Tems aan Buylaert.
In deze akte wordt de oude akte van 1752 opnieuw beschreven, als volgt : « hebbende de kooper, uit handen van jouffrouw De Vos, ontvangende de depêche van de erfvenisse van welgemeld huis, in profytte van zekeren Karel Rocheran met welkers weduwe Anna Van Damme den heer De Vos in huwlyk is geweest, ...
Hier beide vrouwen van Dom. De Vos.

Akten 5. en 6. 1832 en 1851 Pachtbrief en Verkoopcontract van Buylaert tot L. De Wolf.

RÉSUMÉ

L'Histoire de la Pharmacie « den cleyen Thems » (Le petit tamis) à Bruges

par les pharmaciens K. De Wolf †, J. De Wolf en P. Vande Vyvere.

L'article trace l'histoire de cette pharmacie à la lueur d'authentiques documents (e. a. actes de vente). Il en résulte que cette pharmacie est, jusqu'à preuve du contraire, probablement la plus ancienne pharmacie privée de Belgique. — Elle fut fondée en octobre 1696 et est restée au même endroit jusqu'à nos jours — avec une courte interruption de 9 ans (1874 à 1883) pendant laquelle elle persista cependant dans le voisinage immédiat et avec le même titulaire qu'avant et après cette période.

NOG OVER NOORD- EN ZUIDNEDERLANDSE STEDELIJKE PHARMACOPEEËN

door W. F. DAEMS en L. J. VANDEWIELE.

Aan het eind van de Inleiding tot onze geschiedenis en bibliografie van de Noord- en Zuidnederlandse Stedelijke Pharmacopeeën (1) spraken wij de wens uit (blz. 15) « dat deze publicatie er toe zal leiden, dat ontbrekende, tot nu toe onvindbaar gebleven uitgaven voor de dag zullen komen ».

Dit was tot nog toe het geval voor één editie van de Pharmacopoea Amstelredamensis. Verder hebben nadere opsporingen er op gewezen dat we ten onrechte geen gewag maakten van pogingen tot het opstellen van een bepaalde pharmacopee of het verplichtend maken van een bepaalde bestaande pharmacopee in zekere steden zoals Dendermonde, Kortrijk en Mechelen. Anderzijds had men voor de pharmacopee van Brugge een project van heruitgave ; terwijl deze van Luik eerst na herhaalde pogingen tot stand kon komen.

A. Een zeldzame Editie van de Pharmacopoea Amstelredamensis.

Van de reeks van Amsterdamse pharmacopeeën — we bespraken daarvan 25 uitgaven, tussen 1636 en 1795 verschenen — bleven ons verborgen de Editio tertia en de Editio quinta.

De *Editio princeps* verscheen in 1636 onder de titel *Pharmacopoea Amstelredamensis*, Senatus Auctoritate munita, Amstelredami, Apud G v i l i e l m v m & I o h a n n e m B l a e v, C I C I C X X X V I. Cum Privilegio [4°].

Nog in hetzelfde jaar verscheen de *Editio altera* Ab erroribus, quibus scatebat Prior, repurgata, &c integritati Autographi restituta, merkwaardigerwijze te Franeker

(1) W. F. D a e m s en L. J. V a n d e w i e l e : Noord- en Zuidnederlandse Stedelijke Pharmacopeeën. Drukkerij-Uitgeverij Itico N. V., Mortsel bij Antwerpen en N. V. Uitgeverij Littera Scripta Manet, Joppe (Nld). MCMLV. 200 blz. en 136 reproducties.

Apud Bernardum Berentsma [12°].

De derde is nog niet voor de dag gekomen. De vierde, waarvan we ook slechts twee exemplaren kennen — een door autoptische beschrijving van Pratt en een door de aanwezigheid in de Museumbibliotheek te Gouda — verscheen in 1643.

De eerste daaropvolgende die ons bekend was, is de **Editio novissima** van 1651, terwijl de **Editio sexta** in 1660 het licht zag.

De eerste, vierde en zesde zijn afkomstig uit de werkplaats van de gebroeders Blaeu, maar de als Editio novissima aangeduide Pharmacopoea Amstelredamensis verscheen bij de boekverkoper Joannes Janssonius.

We veronderstelden, dat er bij de Blaeu's een ononderbroken reeks geweest zou zijn tot en met de zesde editie, terwijl bovendien Janssonius ook nog eens een Editio novissima deed verschijnen (i.c. blz. 43), zodat dan het terugvinden van de Editio quinta niet uitgesloten moest worden geacht.

De publicatie van onze studie heeft er inderdaad toe geleid dat deze **Editio quinta** ons thans ook bekend is geworden.

Collega Dr Helmut Vester te Düsseldorf bezit dit pharmacopeetje onder de ruim 365 exemplaren van zijn pharmacopeeënverzameling. Een reproductie op ware grootte van de titelbladzijde (hierbij afgedrukt) vergezelde zijn mededeling. Het exemplaar stamt uit het bezit van wijlen Dr F. W. T. Hunger, werd echter niet geveild (in Amsterdam bij Hertzsberger) want de

veilingcatalogus vermeldt alleen de Pharmacopoea Leidensis van 1732 en de Pharmacopoea Taurinensis van 1736.

Het zeer zeldzame werkje ging dus voor Nederland verloren en berust nu in Vesters Archiv für Geschichte des deutschen Apothekenwesens, Schwabenmarkt 25, Düsseldorf. Op dit archief mogen de belangstellende collegae opmerkzaam worden gemaakt. Het bevat thans ongeveer 6000 pharmaceutische werken en 365 pharmacopeeën, bovendien circa 10.000 afbeeldingen betrekking hebbende op de geschiedenis van de pharmacie. Een bijzondere afdeling daaronder is die van de titelbladen van pharmacopeeën uit de gehele wereld. Om de kosten van een dergelijk archief te kunnen dekken stichtte Dr Vester tevens een *Naturwissenschaftliches Buch-Antiquariat* (Friedrichstrasse 7 te Düsseldorf). Iedere belangstellende collega is natuurlijk zowel in het archief als in het antiquariaat van harte welkom. Wij hebben dus reeds ervaren, dat een bezoek van grote waarde kan blijken te zijn.

B. Dendermonde.

Te Dendermonde moet de *Pharmacopoea Bruxellensis* gevolgd worden; immers bij de instelling van het Collegie der Medecynen opgericht Door Haere Keyserlijcke ende Coninghlijcke Majesteyt voor de Stadt ende Landen van Dendermonde op 23 september 1754 vermeldt het art. XXXVII « sy (= de apotekers) sullen insgelycx op d'alderbest bereedt maecken alle de medicamenten der winckels, naer het uyt wysen der Pharmacopoeia Bruxellensis ». Van een eigen pharmacopee was te Dendermonde geen spraak. (2)

C. Kortrijk.

In het Reglement vande h:h: Cosmas en Damanus geseyt Collegium Medicum (3)

(2) J. Broeckaert. Het Collegium Medicum van Dendermonde. Dendermonde 1900.

(3) Het origineel, privébezit van Apotheker J. Supply te Kortrijk, werd ons welwillend ter inzage gegeven.

van 1683 art 11 wordt een Pharmacopee in het vooruitzicht gesteld : « Alle Aptekers sullen gehouden wesen t'observeren het antidotarium pharmacieboeck bij Schepenen uyt te geven ende de Compositien daerinne begrepen staende te maecken, sonder nochtans daervan iet te veranderen bij te doen ofte af te nemen. Vele min quid pro quo te substitueren ». Van deze uitgave welke de schepenen zouden uitgeven is waarschijnlijk niets terecht gekomen, in elk geval werd tot nog toe hiervan niets terug gevonden.

D. Mechelen.

Te Mechelen werd op 26 januari 1699 een Collegium Medicum opgericht dat evenwel slechts op papier heeft bestaan (4) ; er kan geen enkel activiteitsbewijs achterhaald worden. Bij de oprichtingsacte van het Collegium Medicum werd een project van pharmacopee mede gepubliceerd onder de vorm van een lijst met 767 namen van enkelvoudige en samengestelde drogerijen (5). Daar van het Collegium Medicum niets in huis kwam is er vanzelfsprekend van deze pharmacopee evenmin iets terecht gekomen.

Door de *Ordonnantie Politicq op het feyt van de medecyne. 24 Mey 1741* werd de Pharmacopee van Brussel verplichtend gemaakt, zoals blijkt uit art. XIII : « Alle Apotekers sullen hunne Winckels moeten voorsien van de beste, ofte immers goede Simplicia ofte Droguen die binnen dese Stad int gebruyck syn volgens de Liste gevoeght in de leste Pharmacie van Brussel ende alle gecomponeerde medicamenten oock alhier int gebruyck synde sullen voortaan moeten gemaect worden volgens de laeste Pharmacie van Brussel, ende de chimalia alhier in 't gebruyck synde volgens de Chymie van Lemmery, totter tijd toe dat Mijne voors. Heeren sullen goedt vinden eene andere Pharmacie voor te stellen ».

Dat de apothekers zich evenwel niet goedschiks naar de Pharmacopee van Brussel schikten bewijst het feit dat ten gevolge van een inspectie in de apotheken, vastgesteld werd dat er grote verscheidenheid heerste in de bereiding van Liqueur Hofman, daar de bereiding geschiedde naar verschillende pharmacopeeën, zodat de Magistraat van Mechelen zich verplicht zag een ordonnantie te publiceren op 11 juni 1787 over het prepareren van Liqueur Hofman.

E. Luik

Bij de beschrijving van de Pharmacopoea Leodiensis (blz. 169) hebben wij reeds opgemerkt dat het Luikse Gouvernement reeds in 1699 er over nagedacht had de bereiding der geneesmiddelen gelijkvormig te maken. Hier volgt nu de tekst : *Ordonnance de Joseph-Clément de Bavière 24 mars 1669*. Art. 25 « Et comme on remarque des abus par faute de dispensaire, chacun suivant différente pharmacie, qui variant les doses et préparations, et, par ainsi, trompent l'espérance des médecins, nous avons ordonné à quatre médecins, savoir : Bimy, Bocqueau, Loncin et Nessel, par nous députés, de travailler à former un dispensaire au plus tôt, auquel, après qu'il aura été approuvé par nous, tous médecins et apothicaires de notre cité, faubourgs et pays seront obligés de se conformer, à peine d'être suspendé pour trois ans de l'exercice de leur boutique ».

M. L. P o l a i n (6) voegt er in nota aan toe : « La mesure prescrite ici par le prince Joseph Clement n'a reçu son exécution que longtemps après ; du moins nous ne connaissons pas d'édition de la pharmacopée liégeoise, antérieure à celle de l'année 1741... Le 17 avril de la même année le prince Georges Louis publie un édit qui fut mis en garde de loi le 19, et où il est enjoint à tous medecins et apothicaires du pays de Liège et du Comté de Looz de se conformer à ce dispensaire, de même qu'à la taxe des médicaments qui s'y trouve jointe ».

Dezelfde Prins-bisschop Joseph Clement ordonneert op 15 februari 1700 : « La pharmacie sera revue, parchevée et approuvée par les dix médecins qui composeront

(4) cfr La Pharmacie à Malines du XVIe au XVIIIe siècle par Leon Louveaux Pharmacien à Malines (Journal de Pharmacie de Belgique 1938, 1939) en G. Van Doorslaer. Aperçu historique sur la médecine et les médecins à Malines. Malines 1900.

(5) Het origineel archiefstuk werd ons welwillend ter inzage gestuurd door de heer R. De Roo, Archivaris-Conservator van het Stadsarchief te Mechelen.

(6) M. L. P o l a i n. Recueil des Ordonnances de la Principauté de Liège. Troisième série. Bruxelles 1855.

le collège, à l'intervention de tous les autres qui voudront s'y trouver ; tous les noms desquels seront marqués dans ladite pharmacie ».

Het zal wel weer niet van een leien dakje gelopen zijn en P o l a i n commentarieert deze ordonnance op gevatte wijze : « Il s'agit ici du dispensaire dont la rédaction avait été prescrite par l'art. 25 de l'ordonnance du 24 mars 1699 ; le prince en autorisa l'impression le 23 janvier 1702. Des circonstances qu'il ne nous a pas été possible de préciser en retardèrent la publication. Le 12 août 1717, le collège des médecins, dont les archives nous fournissent ces renseignements, s'adressa aux bourgmestres de la cité pour engager à faire imprimer cette pharmacopée aux frais de la ville, « comme une chose autant nécessaire qu'utile pour le bien public ». Il ne paraît pas que ces magistrats aient accédé à cette demande, car le livre ne parut qu'en 1741 ».

Hiermede meen ik dat verder zoeken naar een andere editie van de Pharmacopoea Leodiensis zonder nut is.

F. Brugge.

Zoals we het beschreven hebben (blz. 68) was de *Pharmacopoeia Brugensis* van 1697 niet in de smaak gevallen van de apothekers, zoals trouwens het geval was in de meeste steden, en zal waarschijnlijk spoedig in onbruik geraakt zijn. Zeker is dat bij de oprichting van het Collegium Medicum in 1760, aangedrongen wordt om een nieuwe pharmacopée « sonder uytstel » te vervaardigen. Zo lezen we in : *Ordonnantie ende Reglement van Maria Theresia* van 21 juli 1760, waarbij het Collegium Medicum opgericht wordt, in art. XXVII : « Willende dat sy (de apothekers) hunne medicamenten zullen bereydt maecken op de beste wijze als mogelyck, ende daerinne te volgen de Pharmacopoea, die door het Collegie sonder uytstel zal gemaect worden ; als-ooch dat sy in het verkoopen van diere, zullen volgen de weerderinge ofte taux, die door het selve met Approbatie van het Magistraat zal worden uytgegeven ; dog indien iemant eenige uytnemende of kostelyke Distilatie begeirende sig bereydt gemaect te hebben, die misschien vele moeyte ende behendigheyt versogte, zullen sy die ter goede trouwe redeyck ende ten rechtveirdiglycken prijse verkoopen, alles op de boete van twaelf Guldens ».

Van deze uitgave is echter geen spoor terug te vinden. Het is zeker geen te wijdragende gevolgtrekking als we menen dat van deze ordonnantie niets in huis gekomen is ; zij was immers in tegenspraak met een vroegere ordonnantie van Maria Theresia, die reeds in 1737 het *Dispensatorium Pharmaceuticum Austriaco-Viennense* voor heel België verplichtend gemaakt had.

Mocht ook deze publicatie er toe leiden, dat ontbrekende, tot nog toe onvindbaar gebleven, uitgaven en dokumenten voor de dag zullen komen.

RÉSUMÉ

Notes complémentaires sur les pharmacopées communales des Pays-Bas

par les pharmaciens W. F. DAEMS & L. J. VANDEWIELE.

Les auteurs, qui ont publié une étude sur l'histoire et la bibliographie des pharmacopées communales des Pays-Bas, complètent cette étude par quelques notes :

A) Sur une édition fort rare de la *Pharmacopoea Amstelredamensis* notamment l'*Editio quinta*, retrouvée dans la collection du pharm. Dr. Helmut V e s t e r à Düsseldorf. (Avec reproduction du frontispice).

B) Sur l'emploi de la *Pharmacopoea Bruxellensis* à Termonde en 1754.

C) Sur un projet, non mis à exécution, de publication d'une pharmacopée à Courtrai en 1683.

D) Sur un projet de pharmacopée, publié en 1699 et l'imposition de la pharmacopée de Bruxelles en 1741, à Malines.

E) Sur l'origine de la pharmacopée de Liège de 1741.

F) Sur un projet, non réalisé, d'une nouvelle pharmacopée pour Bruges, dont il est question dans une ordonnance de Marie-Thérèse du 21 juillet 1760, lors de la constitution d'un Collegium Medicum.